

EDGAR ALLAN POE

ČERNÝ KOCOUR A JINÉ HOROROVÉ POVÍDKY

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Nadešla chvíle – jako už tolikrát předtím –, kdy jsem opět jednou procítil z naprostého bezvědomí do prvního chabého, neurčitého pocitu bytí. Pomalu – hlemýždím krokem – se přibližoval mdlý, šedavý úsvit mého psychického dne. Malátná úzkost. Netečné trpění tupé bolesti. Stav, kdy se člověk o nic nezajímá, o nic nesnaží, v nic nedoufá. Pak, po dlouhé pauze, zvonění v uších; pak uplyne ještě delší doba, a v údech začíná svědit a brnět; pak přichází zdánlivě nekonečné období slastného klidu, za něhož se procítající pocity pracně tvarují do myšlenky; potom kratičký návrat do nicoty, pak náhlé vzchopení. Posléze se mírně zachvějí víčka a vzápětí tělem jako elektrický otřes projede hrůza, smrtelná a neurčitá, která proudem hrne krev ze spánků k srdci. A nyní přichází první rozhodný pokus myslet. A první úsilí rozpomenout se. A částečný, pomíjivý zdar. A nyní paměť natolik ožílá, že si do jisté míry mohu uvědomit svůj stav. Cítím, že se neprobouzím z obyčejného sna. Vybavuji si, že trpívám záchvaty katalepsie. A konečně, jako by mne zavalil oceán, zkrušuje mou vyděšenou bytost ta posupná hrozba – ta přízračná, drtivá, neodbytná představa hrobu.

Když mne posedla tato domněnka, zůstal jsem několik minut bez hnutí. Ptáte se proč? Nesebral jsem dost odvahy k sebemenšímu pohybu. Nedokázal jsem napnout ani zlomek vůle, abych se přesvědčil o svém osudu – a přesto mi v skrytu duše cosi našeptávalo, že je zpečetěn. Zoufalství, k jakému člověka nedožene žádné jiné neštěstí, jedině zoufalství mě přimělo, abych zdvihl svá ztěžklá víčka. Byla tma – naprostá tma. Věděl jsem, že záchvat pomínil. Věděl jsem, že krize je už dlouho zažehnána. Věděl jsem, že jsem plně nabyl zrakových schopností – a přece byla tma – naprostá tma – hluboká, neprostupná, věčná nesvitnost noci.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Kniha obsahuje tři povídky – Černý kocour, Jáma a kyvadlo a Předčasný pohřeb. Úryvek je ze závěru povídky Předčasný pohřeb.

Černý kocour

Muž měl černého kocoura Pluta. Byl to alkoholik a jednou kocourovi jen tak bezdůvodně vypíchl oko. Od té doby se ho kocour bál. Muž ho chytil a oběsil. Později zavraždil i svou ženu, rozsekl jí sekýrou hlavu. Zazdil ji v domě a radoval se, že na to policie nepřijde. Za zdí se však ozvalo mňoukání, které ho prozradilo.

Jáma a kyvadlo

Příběh je o člověku, který byl odsouzen k smrti za blíže neurčený čin. Byl uvězněn v málo osvětlené cele, uprostřed které se rozkládala velká jáma. Při bližším prozkoumávání cely do ní málem spadl. Dostal jídlo, ve kterém byla omamná látka, a usnul. Po probuzení ležel připoután na posteli a nad ním se houpalo velké kyvadlo. Po chvíli si všiml, že jeho hrana je z ostře nabroušené oceli a kyvadlo se k němu pomalu přibližuje. V poslední chvíli dostal nápad, vzal zbytek jídla a potřel s ním popruhy, kterými byl připoután. Krysy provazy překoušou a vězeň je zase volný. Po chvíli se však s kobkou začne něco dít. Železné pláty, tvořící stěny krypty, se rozžhavily a pomalu se přibližovaly doprostřed místnosti, kde byla jáma. Už nezbýval kousek pevné půdy pod nohama, když zaslechl šepot hlasů. Zachrání ho generál francouzské armády Lasalle, která právě vstoupila do Toleda.

Předčasný pohřeb

Vypravěč shrnuje, jaká existují lidská neštěstí. Jedním z nich je to, když je pohřben jen domněle mrtvý člověk. Jako první příklad uvádí ženu z Baltimoru, která byla pohřbena do rodinné hrobky. Tu po třech letech manžel otevřel a žena – nyní již její kostra – se mu zhroutila do náruče. Druhým případem je žena, která odmítla chudého nápadníka a vzala si boháče. Po její smrti si chtěl chudšas odstříhnou pramen jejích vlasů a otevřel rakev právě ve chvíli, kdy se žena probudila. Třetí předčasně pohřbený je muž, který spadl z koně a utrpěl zranění hlavy. Naštěstí několik dní po jeho pohřbu zaslechl někdo, jak buš na rakev, a tak byl zachráněn. Dalším zachráněným byl pan Stepleton, jenž zemřel na tyfus. Medici si vyžádali jeho tělo a při pitvě ho oživil proudem. Vypravěč potom píše o své nemoci, katalepsi, která se projevuje dlouhými stavy mdlob. Jeho největším strachem bylo, že bude pohřben zaživa. Učinil všemožná opatření, aby se z rakve případně dostal. Nakonec ho vyléčil hrůzný zážitek – vzbudil se obklopený dřevěnými prkny a s podvázanou bradou, jako by byl pohřben. Vyšlo najevo, že usnul na palubě lodi. Od té doby žil mnohem radostněji a nemoc se již nevrátila.

- **téma a motiv**

téma: probírání ze spánku

motivy: bezvědomí, malátnost, bolest, nicota, pomíjivost

- **časoprostor**

prostor: není určen; pryč na lodi

čas: není určen, vypravěčova současnost

- **kompoziční výstavba**

Děj všech tří povídek je vyprávěn chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, hororové povídky

- **vypravěč**

ich-forma – vypravěčem je člověk postižený katalepsií

- **postava**

V povídce vystupuje jediná postava – vypravěč. Nejprve sděluje, čeho se nejvíc obává (předčasněho pohřbení), poté uvádí několik příkladů, o nichž se doslechl, a následně předkládá svůj vlastní příběh.

- je přecitlivělý, úzkostný, až hystericky se obává smrti, podnikavý – nechá upravit celou hrobu a rakev tak, aby z ní mohl uniknout, pokud by byl pohřben zaživa.

- o jeho věku a vzhledu nic nevíme

- **vyprávěcí způsoby**

V povídce je použito pouze pásmo vypravěče.

- **typy promluv**

Monolog vypravěče.

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

epizeuxis

Stav, kdy se člověk o nic nezajímá, o nic nesnaží, v nic nedoufá.; Věděl jsem, že záchvat pomínil. Věděl jsem, že krize je už dlouho zažehnána. Věděl jsem, že jsem plně nabyt zrakových schopností...

řečnická otázka

Ptáte se proč?

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

oxymóron	<i>naprosté bezvědomí</i>
epiteton	<i>mdlý, šedavý úsvit; psychický den; pomíjivý zdar; posupná hrozba</i>
personifikace	<i>se procitající pocity pracně tvarují do myšlenky</i>
přirovnání	<i>tělem jako elektrický otřes projede hrůza; jako by mne zavalil oceán</i>
gradace	<i>a přece byla tma – naprostá tma – hluboká, neprostupná, věčná nesvitnost noci</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

- první polovina 19. století

Edgar Allan Poe (1809–1849)

- Američan; básník, prozaik, literární teoretik a esejista
- matka Elizabeth byla herečka, zemřela dva roky po narození Edgara
- otec David Poe byl alkoholik a rodinu opustil krátce po Edgarově narození
- ujali se ho manželé Allanovi, překřtili ho na Edgara Allana
- 5 let žili v Anglii, zde chodil na základní školu
- dobrý student, výborný znalec literatury a historie
- studoval University of Virginia, mnoho času trávil na večírcích
- poté odchází do Bostonu, kde začíná publikovat
- měl rád dobrodružství, nic ho nebavilo dlouho
- několik let byl v armádě, stal se seržantem a zároveň měl dost času na psaní
- armádu opustil, aby se mohl věnovat literatuře
- vymyslel si neexistující Folio Club – založeno na ironii, zesměšňoval literární nepřátele
- stále oblíbenější autor, ale fyzicky je na tom čím dál hůř
- oženil se se svojí sestřenicí, čtrnáctiletou Virginíí – žili spolu 11 let, zemřela na tuberkulózu
- v závěru života žil v bídě, chodil v roztrhaných šatech, zemřel po čtyřdenním alkoholovém deliriu

autor mnoha hororových povídek – je považován za zakladatele hororu

Havran – básnická skladba

Filozofie básnické skladby – stať vysvětlující obsah Havrana

- **literární / obecně kulturní kontext**

E. A. Poe je řazen k romantismu (1. pol. 19. stol.), někdy také k dekadenci a symbolismu (konec 19. stol.)

romantismus:

- umělecký směr, který se odráží v uměleckých odvětvích, ale také životní pocit
- název odvozen od slova román
- vznik v Anglii na počátku 19. století, odtud se rozšířil do celé Evropy
- je ovlivněn revolučními převraty v době národněosvobozeneckých válek
- inspirací je gotika pro svou tajuplnost
- znaky romantismu: důraz na city, zájem o historii, únik z reality, autor se ztotožňuje s hrdinou, tragické konce hrdinů, zájem o přírodu, hrdina zobrazován v krajních situacích, inspirace ústní lidovou slovesností, svoboda umělecké tvorby, jazyk citově zabarvený
- hojně použítí básnických jazykových prostředků
- typický romantický hrdina: většinou myšlenkově totožný s autorem = má autobiografické rysy, většinou výjimečná osobnost, nikdo mu nerozumí, je osamělý; touží po lásce, ale často miluje nešťastně, jeho život končí tragicky, jeho původ je nejasný
- typické romantické prostředí: výjimečné – hrad, samota, hřbitov, katedrála, sklepení, temné jezero, hluboký les
- hlavní žánry: román, povídka, balada

Anglie:

George Gordon Byron (1788–1824)

- hlavní představitel romantismu

básnické povídky: *Džaur*, *Korzár*, *Lara* – hlavním hrdinou je člověk revoltující proti současnému světu
Childe Haroldova pouť – moderní epos, autobiografické rysy

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- zemřel utonutím, plavil se na lodi Ariel
- jeho manželka, Mary Shelleyová, je autorkou Frankensteinova

Odpoutaný Prométheus – dramatická báseň, utopie, vyjadřuje téma osvobození lidské myšlenky

Walter Scott (1771–1832)

- považován za zakladatele historické povídky a historického románu

Waverly – román o povstání v Irsku

nejslavnější romány: *Rob Roy*, *Ivanhoe*, *Kenilworth*, *Piráti*

Francie:

Victor Hugo (1802–1885)

- nejslavnější romantický spisovatel

Legenda věků – trojdílný cyklus básní,

Ruy Blas – nejlepší drama

Chrám Matky Boží v Paříži – nejznámější román, mnoho filmových i dramatických adaptací

Bídníci – pozdně romantické dílo, velký čtenářský ohlas okamžitě po vydání

Stendhal (1783–1842)

Červený a černý, *Kartouza parmská*

Lucien Leuwen – román vydaný posmrtně, je nedokončený, původní název *Červený a bílý*

Rusko:

Alexandr Sergejevič Puškin (1799–1837)

- zřejmě nejznámější ruský básník

Cikáni – poema, kritika hrdiny byronského typu

Evžen Oněgin – 1833, román ve verších

Piková dáma – novela s fantastickým námětem

Kapitánská dcera – historická novela, odehrává se za rolnického povstání v 18. stol.

Michail Jurjevič Lermontov (1814–1841)

- básník, prozaik, dramatik

Démon – poema, vychází z biblických a apokryfních legend o vzpouře a zavržení andělů + čerpá z gruzínského folkloru

Hrdina naší doby – filozofující román zobrazující život intelektuála ve 30. letech 19. stol.

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí, popisný

- **vysvětlení názvu díla:**

Černý kocour a jiné hororové povídky: název podle první ze tří povídek

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Jáma a kyvadlo – 1842

Černý kocour – 1843

Předčasný pohřeb – 1844

- povídky vznikly krátce po sobě, ale nejsou seřazeny podle data vzniku

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film Jáma a kyvadlo z roku 1961, (USA), 80 min., režie Roger Corman, na ČSFD hodnoceno na 5 %.

V roce 1983 natočil český filmový surrealista Jan Švankmajer patnáctiminutový krátký film nazvaný Kyvadlo, jáma a naděje na motivy povídek „Jáma a kyvadlo“.

Zbylé dvě povídky natočeny nejsou.